

220 ÉVES AZ
ORSZÁGOS
SZÉCHÉNYI
KÖNYVTÁR

Szerkesztők és szerkesztőségek a századfordulón

Csongor, Idem, Masque,

(Ambrus Zoltán)

TUDOMÁNYOS KONFERENCIA ÉS KERÉKASZTAL- BESZÉLGETÉS

Időpont:
2022.
november 30.

Helyszín:
OSZK
Díszterem

Szervezők:
OSZK – PIM

ORSZÁGOS
SZÉCHÉNYI
KÖNYVTÁR

PETŐFI
IRODALMI
MŰZÉUM

Program

- 9.00–9.20 Megnyitó
Rózsa Dávid, az OSZK főigazgatója
Demeter Szilárd, a PIM főigazgatója
- 9.20–11.10 I. SZEKCIÓ**
Elnök: Tverdota György professor emeritus
- 9.20–9.50 Plenáris előadás: Balázs Eszter történész,
NKE, Közép-Európa Kutatóintézet:
**Intenzív kölcsönhatásban: sajtó és irodalom a 19–20. század
fordulóján**
- 9.50–10.10 Ujvári Hedvig habilitált egyetemi docens,
PPKE BTK Kommunikáció- és Médiatudományi Intézet:
**„Az Ön iránti érzéseim soha nem változnak” – Max Nordau
és Kiss József szakmai-baráti kapcsolata újságírói pályafutásuk
kezdetén**
- 10.10–10.30 Császtvay Tünde osztályvezető, tudományos főmunkatárs,
ELKH BTK Irodalomtudományi Intézet:
Mikszáth Heti jussa
- 10.30–10.50 Dede Franciska tudományos kutató, OSZK:
**„A dzsinnek. A Hét saját külön ördögei” – A szerkesztő és a belső
munkatársak**
- 10.50–11.10 Kérdések, vita
- 11.10–11.30 Szünet

11.30–12.50 II. SEKCIÓ

Elnök: Szajbély Mihály egyetemi tanár

11.30–11.50 Rózsafalvi Zsuzsanna főosztályvezető, PIM; mb. előadó, PPKE:

Ambrus Zoltán írói (ál)nevei11.50–12.10 Széchenyi Ágnes tudományos főmunkatárs, ELKH BTK
Irodalomtudományi Intézet:**Társadalmi és irodalmi modernség egy napilapban
– a *Budapesti Napló***

12.10–12.30 Bengi László habilitált egyetemi docens, ELTE BTK:

Ante portas: Kosztolányi a *Nyugat* előtt

12.30–12.50 Kérdések, vita

12.50–13.50 Ebédszünet

13.50–15.10 III. SEKCIÓ

Elnök: Buda Attila irodalomtörténész

13.50–14.10 Cséve Anna muzeológus, PIM:

Móricz Zsigmond az irodalmi nyilvánosság küszöbén

14.10–14.30 Szilágyi Zsófia egyetemi tanár, SZTE, Magyar Irodalmi Tanszék:

**Na, mi újság? – Újságok és újságírók Móricz Zsigmond
századfordulón játszódo regényeiben**

14.30–14.50 Mihály Eszter csoportvezető, OSZK Digitális Bölcsészeti Központ:

dHUpl

14.50–15.10 Kérdések, vita

15.10–15.30 Szünet

15.30–16.30 **Író, olvasó, szerkesztő a nagyvárosban – kerekasztal-beszélgetés**

Fábri Anna művelődéstörténész

Gerő András történész

Mészáros Zsolt irodalom- és művészettörténész

Moderátor: László Ferenc

Absztraktok

I. SEKCIÓ

BALÁZS ESZTER TÖRTÉNÉSZ, NKE, KÖZÉP-EURÓPA KUTATÓINTÉZET

Intenzív kölcsönhatásban: sajtó és irodalom a 19–20. század fordulóján

Egy rövid historiográfiai kitekintés után, melyben sorra veszem a sajtó és az irodalom kapcsolódásait vizsgáló hazai kutatásokat, azt tanulmányozom: hogyan hatott egymásra a rendkívül gyorsan fejlődő, a nyelvváltást és a kulturális asszimilációt szorgalmazó fővárosban sajtó és irodalom a 19. század végén, 20. század elején. Noha az újságírás professzionalizálódása során a korábbi „írói újságírás” helyett a „szerkesztői újságírás” lett az elterjedt Magyarországon, számos író dolgozott újságíróként is. Végig a 19. században, amikor a könyveladás csak lassú növekedést mutatott, a sajtóban való szeriális közlés hatékony és jövedelmező volt a publikációs és pénzkereseti lehetőséget kereső írók számára. Sokszor a napisajtóban való publikálás – azaz az újságírói munka – gyakorlata készítette fel őket az esztétikai, illetve társadalmi-politikai nézeteik közlésére is alkalmas folyóiratok elindítására. A kölcsönhatás abban is megmutatkozott, hogy egyes sajtótartalmak irodalmias jellegűek voltak, továbbá a klasszikus irodalmi műfajok – mint az elbeszélés, a portré, az önéletrajz – is megjelentek a napisajtó hasábjain a kritikák és az aktualitásokkal kapcsolatos beszámolók közt. Az irodalom is inspirálódott a zsurnalisztikai, különösen a rövidebb zsurnalisztikai formákból. Ezenkívül az újságírók által kifejlesztett terepmunka is hatással volt az irodalomra, minek következtében egyes írók kutatómunkára kezdték alapozni a műveiket. A kölcsönhatásokat tekintve még az újságírás, a sajtóélet irodalmi ábrázolásait is meg kell említenünk. Írók és újságírók közös szociabilitása, mint az írói, újságírói tevékenység színteréül szolgáló kávéházak vagy éppen az 1891-ben alapított Otthon Írók és Hírlapírók Köre az újságírói munka (ekkor még nem hivatalos) értelmiségi státuszát jelezte, ami szintén közös pont volt az ugyancsak szabadfoglalkozásnak számító írói tevékenységgel, miként mindkét csoporttal kapcsolatban a bohém életmód ábrázolása is gyakran előfordult.

UJVÁRI HEDVIG HABILITÁLT EGYETEMI DOCENS,
PPKE BTK KOMMUNIKÁCIÓ- ÉS MÉDIATUDOMÁNYI INTÉZET

„Az Ön iránti érzéseim soha nem változnak” – Max Nordau és Kiss József szakmai-baráti kapcsolata újságírói pályafutásuk kezdetén

Max Nordau és Kiss József barátsága 1865-től datálódik és életük végéig tartott. Kiss 1862 tavaszán, 19 évesen vándortanítónak állt, és az alföldi falvakban kereste kenyerét. A helyváltogatások közepette azonban valószínű, hogy 1865-ben Pásztórol feljött Pestre, mivel irodalmi kapcsolatokat akart kiépíteni: egyrészt a zsidó tanítóknak börzéje volt a fővárosban, másrészt fiatal írók társaságát kereste, ekkor ismerkedett meg tulajdonképpen Nordauval.

Jelen előadás kettejük kapcsolatának sajtótörténeti vonatkozásait mutatja be elsősorban fennmaradt levelezésük, valamint releváns sajtóorgánumok tanulmányozása alapján. Fiatalkori érintkezésük felvázolása révén a tizenéves Nordau Kisshez írt leveleinek útmutatásai, számtalan sajtó- és irodalomtörténeti adalék, valamint Kissnek a fővárosi lapokban való megjelenésével kapcsolatos erőfeszítései kerülnek előtérbe. Ezt követően a két pályakezdő szerkesztő tevékenységének kapcsolódási pontjaira kívánok rávilágítani az 1870-es évek elején az *Ungarische Illustrirte Zeitung*, illetve a *Képes Világ* kapcsán.

CSÁSZTVAY TÜNDE OSZTÁLYVEZETŐ, TUDOMÁNYOS FŐMUNKATÁRS,
ELKH BTK IRODALOMTUDOMÁNYI INTÉZET

Mikszáth Heti jussa

Mikszáth Kálmán rendszeres szerzője volt *A Hét*nek, de a Mikszáth-kép kialakításában és a Mikszáth-recepcióban is kitüntetett szerepet vállalt a volt osztálytárs, Kiss József lapja. Rendszeresen és folyamatosan hírt adott Mikszáth írói működéséről, formális, informális és félnyilvános részvételeiről, amellettt hogy számos írását hozta, sőt dialógust is kezdeményezett vele.

Előadásomban azt vizsgálom, milyen Mikszáth-arc rajzolódik ki *A Hét* tükrében, milyen értő és nem értő Mikszáth-értelmezések fogalmazódtak meg a korszak egyik meghatározó és irányadó sajtóorgánumának lapjain, és ez az egyértelműen szerkesztői támogatásról is árulkodó, megrajzolt és folytonosan gazdagodó kép mennyiben határozta meg, alakította Mikszáth írói megítélését és népszerűségét.

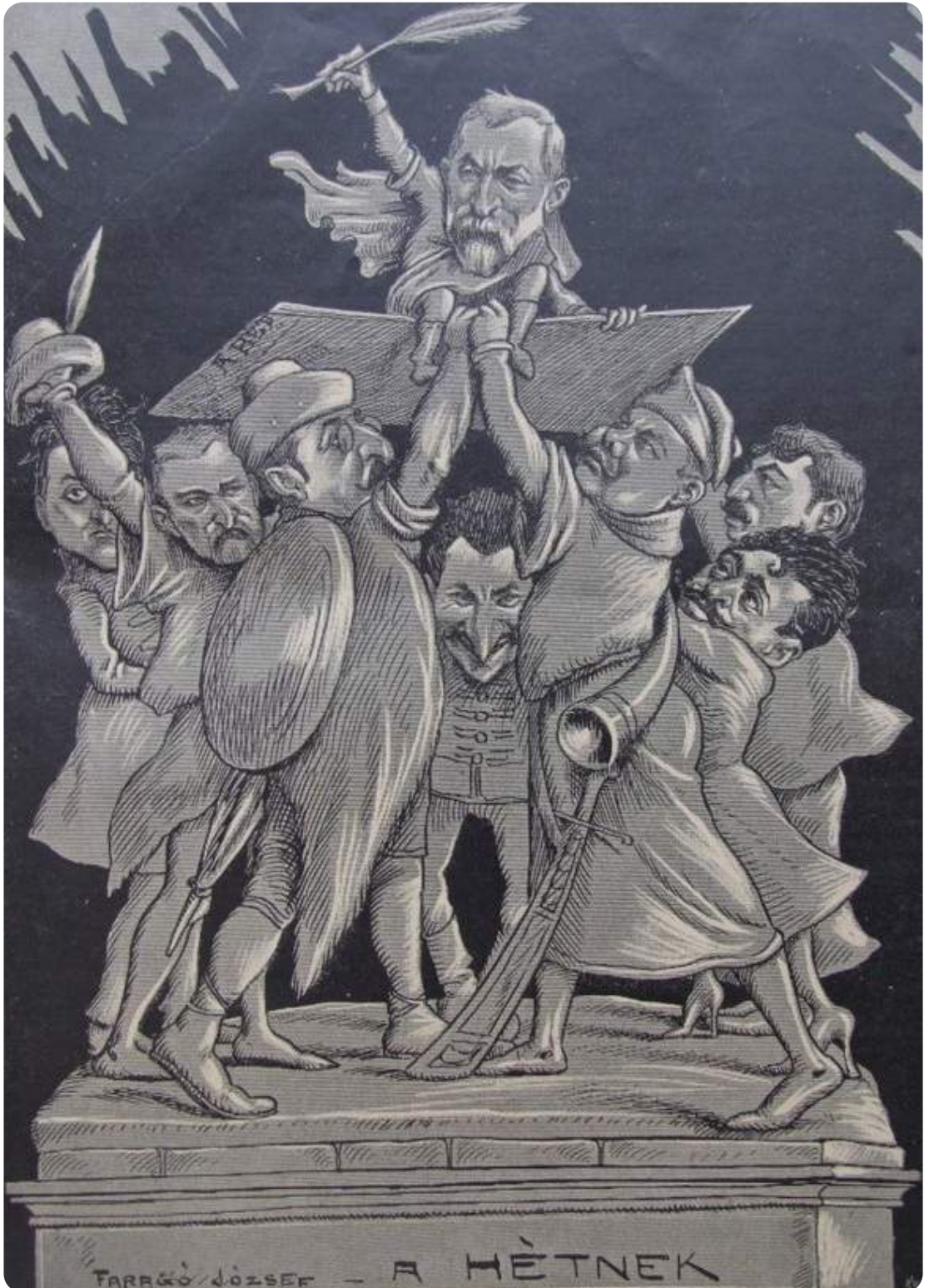
DEDE FRANCISKA TUDOMÁNYOS KUTATÓ, OSZK

„A dzsinnek. A Hét saját külön ördögei” – A szerkesztő és a belső munkatársak

„Ki csinálta meg? A dzsinnek. A Hét saját külön ördögei, amelyek ennek az újságnak fekete sorait hétről hétre telehordják tüzes szikrákkal és sugarakkal. Hogyan készül A Hét, ez A Hét legtitkosabb titka” – írta a tízéves jubileumi számban Szöllősi Zsigmond. A hetilap címlapján csak rövid ideig tüntették fel a „rendes dolgozótársakat”, és a különböző hirdetések, szerkesztői üzenetek, az egyes ünnepi alkalmakra írt szövegek, valamint a későbbi visszaemlékezések segítségével is nehéz kikövetkeztetni, hogy ki és mikor számítható a belső munkatársak közé. S vajon ki melyik rovatba írt? Milyen álnév vagy jegy alatt dolgozott? Milyen kapcsolat fűzte a szerkesztőhöz és a többi munkatárshoz? Kiss József erős személyisége, igényessége, valamint lapjának színvonala és presztízse számos íróat vonzott A Héthez. A „rendes dolgozótárssá” váló szerzőkkel azonban a közös munka során nemegyszer komoly nézeteltérései is lettek.

Az előadás A Hét első két évtizedének belső munkatársi körét vizsgálja, kitérve a szerkesztővel való kapcsolatukra, a lapnál elfoglalt helyükre és különböző megjelenítéseitekre, valamint más lapoknál betöltött szerepükre is.

II. SZEKCIÓ

RÓZSAFALVI ZSUZSANNA FŐOSZTÁLYVEZETŐ, PIM; MB. ELŐADÓ, PPKE

Ambrus Zoltán írói (ál)nevei

Ambrus Zoltán életműkiadásának szembetűnő vonása, hogy az író munkáit összegyűjtő 16 kötetes sorozat szövegei csak részben azonosak a korabeli folyóiratokban az írói névhez tartozókkal, több közülük vagy névtelenül, vagy álnév alatt lelhető fel. E jelenség ösztönzött arra, hogy az Ambrus Zoltán szépírói-publicisztikai működéséhez kapcsolódó álnevek felkutatásának lehetőségeivel nézzek szembe, mely egy későbbi vizsgálat első lépését jelentené, hisz miképp Gérard Genette a szerzői névről szóló tanulmányában állítja: „[a] fiktív – vagy álnév használata régóta megigézi az amatőröket és zavarba hozza a szakembereket – itt főként a bibliográfusokat értem –, s a zavar és az ígázat egyáltalán nem zárja ki egymást, sőt ellenkezőleg.” A különös jelenség tanulmányozásában a digitálisan is hozzáférhető és rendelkezésre álló források nagyban segítettek az életmű álneveken publikált szövegeinek és szövegvariánsainak, valamint maguknak az álneveknek az összegyűjtését és az azonosítását, de önmagukban nem jelentették e gyűjtőmunka egyértelmű megoldását. Előadásomban e gyakorlat kialakulásának okait kutatom, különös tekintettel írói indulására, A Héttel, Kiss Józseffel és Kóbor Tamással való szakmai kapcsolatra.

SZÉCHENYI ÁGNES TUDOMÁNYOS FŐMUNKATÁRS, ELKH BTK
IRODALOMTUDOMÁNYI INTÉZET

Társadalmi és irodalmi modernség egy napilapban – a Budapesti Napló

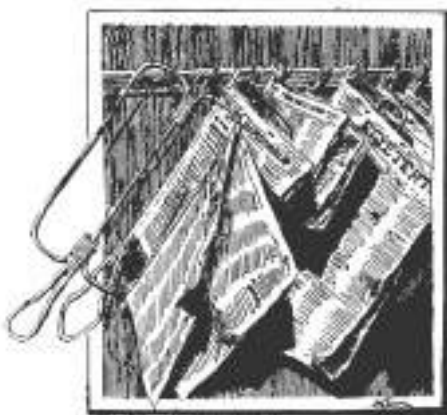
A *Budapesti Napló* (1896–1918) szerkesztősége a századelő különös képződménye volt. Vészi József 1896-ban 18 munkatársával kilépett a *Pesti Napló* kötelékéből és új lapot alapított. A *Budapesti Napló* ugyan politikai napilap volt, de a hagyományos műfajokat is a legjobb írók írták. Nem túlzásból használom a jelzőt, hihetetlen tehetségkoncentráció mutatkozik a lap oldalain. Egyszerű névsorolvasás is mutatja ezt: Papp Dániel, Thury Zoltán, Lyka Károly, Molnár Ferenc, Ady Endre, Biró Lajos, Kosztolányi Dezső, Kabos Ede. De dolgozott itt Kun Béla is, méghozzá Kosztolányival ültek egymással szemben. A politikai publicisztikától, az irodalomkritikákon át a tárca helyén közölt Ady-versekig rengeteg, napilaptól szokatlanul sok emlékezetes, a pillanaton túlmutató közlemény jelent meg. A magyarországi Csehov-recepció egyik erős

forrása volt a *Budapesti Napló*. A lap fénykora 1905-től 1907-ig tartott, addig, amikor Vészi – kiállván a darabontkormány választójogi programja mellett – elhagyta a lapot, és magával vitte a miniszterelnökségre Adyt és Biró Lajost. A lap ezután inkább csak vegetált. Mára van elég forrásunk (levelezések, visszaemlékezések stb.), hogy fel tudjuk idézni a belső viszonyokat is, a rokon- és ellenszenvet, a sokféle tehetség érvényesülni akaró dinamikáját.

BENGI LÁSZLÓ HABILITÁLT EGYETEMI DOCENS, ELTE BTK

Ante portas: Kosztolányi a Nyugat előtt

Mint oly sok kortársa, valójában Kosztolányi Dezső sem a *Nyugatban* indult. Újságírói s ezzel együtt írói pályakezdését sokkal inkább alakították olyan lapok és szerkesztőségek, mint a *Bácskai Hirlap* vagy a *Budapesti Napló*. Az előadás arra összpontosít, hogy Kosztolányi mint kezdő író és újságíró milyen szerepet töltött be ezeknek a lapoknak a szerkesztőségében, és az ekként végzett munka mennyiben volt számára ösztönzés és lehetőség, illetve milyen hatással volt szemléletmódjának és pályájának alakulására.

dhupla

digital humanities platform /// digitális bölcsészeti platform

IX. Ullói út 95.

XI. 18. II 1915.

Holcs Janka

Edes, kedves Drágaságom, ma már oly szép vagyok, hogy na! A vonatban felhuztam a csizmát®, az urak oda voltak az irigységtől, pláne itt a lengyel koronázó városban felvettem a kék mantlit is, úgy hogy kihajtottam a prémet s olyan lettem mint egy úri lengyel lázadó vezér.

Úgy megbámultak az utcán!
Bementünk egy kávéházba,
az egész közönség odafordult.
Képzelheted, milyen büszke voltam, el is ejtettem a botomat. Egy fejedelem, aki a bevonuláskor elejti a jogaát és le kell hajolnia érte. S még csak az is kölcsön van a Fehéri jó öreg botja.

Különben ma kaptam először ugyane mi-nőségemben, mint rebellis hetman,^{*} császári zsoldot. Öt napra hat koronájával 30 kort. De

Nagyít

Kicsinyít

XI. 18.

vegyes

on v

ik

ma

107

ellőid-dhupla.pim.hu/cgi-bin/koza/koac-authorbeidetail.pl?authid=313721

II 1915.

(1)

és, hogy indyogva, ma már az új

és ma! a vonat felhúrt a mindent,
 és a voltag, az iri megalta, plane
 a lengyel koronázó városok felvettem = kés

Ally is, egy új kihagyatosan a jelenet
 - ltkem, mint az is a lengyel kiradó város.

ly többmunka és utca!
 Bement az hóra korbá,
 m az is koronázó adafordult
 kúpallat, mely bende
 vltam, el is egleter a
 kofomat. Ez fajatelem.
 at a bevonulást az elje
 a jogarát s a hall
 kajallia este. S még
 a bálván

III. szekció

CSÉVE ANNA MUZEOLÓGUS, PIM

Móricz Zsigmond az irodalmi nyilvánosság küszöbén

Móricz Zsigmond is azok közé a 20. század eleji szerzők közé tartozik, akiknek pályakezdésében összefonódik az írói kísérletezés, útkeresés a megélhetésért végzett hírlapírói munkával. Előadásom azt vizsgálja, hogy *Az Ujság* szerkesztőségében szerzett újságírói tapasztalatok és írói próbálkozások hogyan illeszthetők a századfordulós átalakulások folyamataiba, amelyek sodra Móriczot a *Nyugat* útjára tereli. A pályakezdés már ismert tényezőinek körét újrendezhetik a korai levelezéséből feltáruló, az írás-újságírás modellértékűnek tekinthető viszonylataiba illeszthető kezdeményezések.

SZILÁGYI ZSÓFIA EGYETEMI TANÁR, SZTE, MAGYAR IRODALMI TANSZÉK

Na, mi újság? – Újságok és újságírók Móricz Zsigmond századfordulón játszódó regényeiben

Ha azon kezdünk el gondolkodni, milyen módon jelenik meg az újság Móricz századfordulón, a vidéki Magyarországon játszódó regényeiben, először feltehetőleg Nyilas Misi jut eszünkbe, amint felolvas Pósalaky úrnak. De sokkal több helyen találkozunk újságokkal és újságíró szereplőkkel: ott van, például, a helyi sajtó képviselője a *Vidéki hírekben* és a *Kerek Ferkóban*, az újságírói pálya mint lehetőség a *Forr a borban* és a *Bálban*, látjuk, miként érkeznek meg a világ hírei az újságokon keresztül a mozdulatlanak tűnő kisvárosokba, és hogyan formálják a helyi hírek egy közösség életét, ha már nem pusztán pletykaként terjednek, de kinyomtatva is elolvashatók. Az előadás arra kíváncsi, Móricz regényei miként tekintenek vissza a századforduló Magyarországnak sajtójára.

MIHÁLY ESZTER CSOPORTVEZETŐ, OSZK DIGITÁLIS BÖLCSÉSZETI KÖZPONT:

dHUpla

A Digitális Bölcsészeti Központ által újonnan fejlesztett platform, a dHUpla – dhupla.hu (Digital Humanities Platform) elsősorban digitális szövegkiadások publikálására jött létre. A korszerű felület a közgyűjteményekben őrzött legkülönbözőbb szöveges források közzétételére ad lehetőséget, s egységes kutatói környezetet jelent az irodalomtudomány, a nyelvtudomány és más humán tudományok számára. A szövegkiadások céljuknak megfelelően eltérő szintű filológiai feldolgozással, más-más megjelenítéssel, lekérdezési funkciókkal készülnek. A Móricz Zsigmond-levelezés kritikai kiadása, illetve Kiss József levelezésének forráskiadása jól illusztrálja a digitális közegbe helyezett szövegtörzsek hagyományos és újszerű felhasználhatóságának, kutathatóságának lehetőségeit, a hosszú távú megőrzés szempontjait, a hálózatoság előnyeit, illetve egy digitális szövegkiadás kapcsán előálló strukturált adathalmaz feldolgozásának módjait. A platformon elérhető úgynevezett kreatív tartalmak közül a Móricz Zsigmondhoz és Kiss Józsefhez kapcsolódó legújabb adatvizualizációk a nagyközönség számára is érdekes eredményekkel szolgálnak, ugyanakkor a kutatók számára is egészen új szempontok, stratégiák felé nyitnak meg új kapukat.

Móricz Zsigmond,
Uher Ödön felvétele,
1903 (PIM)

Budapest, 1903.

I. évfolyam, I. szám.

Hozta, december 16.

Előfizetési árak:
 Egy évre — 20 k. — I.
 Fél évre — 12 —
 Hármasára — 7 —
 Negyed évre — 4 —
 Egy napra — 3 — 48.
 Egyre azok 10 k. szék.
 Védők 10 k. szék.

AZ UJSÁG

MEGJELENÉSHELYE:
 Budapest, Királyi utca 52.
ELADÓHIVATAL:
 Budapest, Királyi utca 52.
 Megjelölés az újság címe alatt.

ROVÁS.

meghordítani sem tudja. Török áll a lélek...

Az omtrák

1896. 868

I. évfolyam, I. szám.

Csütörtök, augusztus 20.

Budapest, 1896.

BUDAPESTI NAPLÓ

Szerkesztő: Ferenç-Sóros 28.
Kiadóhivatal: Teréz-kert 41.

Főszerkesztő: VÉRSI JÓZSEF.

Feladv. szerkesztő: BRAUN SÁNDOR.

Kiadja: A SZERKESZTÉSÉBÉ.

Egyre azok 14 Ft, félre 7 Ft, negyedre 3 Ft.
 30 kr., egy hónapra 1 Ft 20 kr.
 Egyre azok Budapeston 4 kr., vidéken 6 kr.

A HÉT

TÁRSADALMI, IRODALMI ÉS MŰVÉSZETI KÖZLÖNY

II. évfolyam.

SZERKESZTI
KISS JÓZSEF.

41. szám.

JUBILÁRIS SZÁMA
 1889-1899

Szabadka, 1905.

IX. évfolyam, 167. szám.

Vasárnap, július 23.

BÁCSKAI HIRLAP

POLITIKAI NAPILAP

Feladv. szerkesztő: BRAUN HENRIK

Előfizetési árak:
 Egy évre — 20 k. — I.
 Fél évre — 12 —
 Hármasára — 7 —
 Negyed évre — 4 —
 Egy napra — 3 — 48.
 Egyre azok 10 k. szék.
 Védők 10 k. szék.

Szerkesztőhely:
 Szabadka, Királyi utca 1. sz.
Kiadóhivatal:
 Szabadka, Királyi utca 1. sz.
 Megjelölés az újság címe alatt.

Író, olvasó, szerkesztő a nagyvárosban – kerekasztal-beszélgetés

Fábri Anna művelődéstörténész

Gerő András történész

Mészáros Zsolt irodalom- és művészettörténész

Moderátor: László Ferenc

